

**პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების
კონსტიტუციური დიაპაზონი საქართველოს საკონსტიტუციო
სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით**

1. უფლების ძირითადი არსი და მნიშვნელობა

საქართველოს კონსტიტუციის მე-12 მუხლის თანახმად: „ყველას აქვს საკუთარი პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება“.

ადამიანის თავისუფლების გააზრებისა და დაცვის გზების მუდმივი ძიების პროცესში სულ უფრო მეტ აქტუალობას იძენს პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების პრაქტიკული გამოყენების საკითხი, განსაკუთრებით მისი დამოუკიდებელ უფლებად კონსტიტუციური რეგლამენტირების პირობებში.

სხვა ძირითადი უფლებების მარეგულირებელი დებულებებისგან განსხვავებით, საქართველოს კონსტიტუციის მე-12 მუხლი ძალიან ლაკონურია, სულ რამდენიმე სიტყვით აღწერს უფლების შინაარსს, არ მიუთითებს პოტენციურ უფლებრივ კომპონენტებზე. თუმცა, ეს, ერთი შეხედვით, სიტყვაძუნწი დებულება ახდენს ყველაზე მოცულობითი უფლების რეგლამენტაციას, ამასთან, საკმარისად ინფორმატიულია მის არსთან, დიაპაზონთან დაკავშირებით. მოკლე დეფინიციაში თითოეული სიტყვა – „პიროვნება“, „თავისუფალი“, „განვითარება“ – მიუთითებს შესაძლებლობათა ამოუწურავ სივრცეზე, უფლების მასშტაბურობაზე, რომლის სრულყოფილი განმარტების მცდელობა ალოგიკურად გამოიყურება.¹

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ მას თვითრეალიზაციის უფლება უწოდა.² პიროვნების თავისუფალი განვითა-

¹ ერემაძე ქ., ძირითადი უფლებები თავისუფლებისთვის, თბილისი, 2020, 134.

² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625,640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გი-

რების უფლება, „პირველ რიგში, გულისხმობს ადამიანის პიროვნული თვითგამორკვევისა და ავტონომიურობის უფლებას“,³ „... უფლებას, დამოუკიდებლად, მესამე პირის (სახელმწიფოს ჩათვლით) ჩარევისა და მისგან კონტროლის გარეშე, განსაზღვროს საკუთარი მე, ვინაობა, ცხოვრების წესი, აირჩიოს გარესამყაროსთან, კონკრეტულ ადამიანებთან თუ საზოგადოებასთან ურთიერთობის შინაარსი, ფორმები, ინტენსივობა, დამოუკიდებლად განსაზღვროს საკუთარი ინტელექტუალური, კულტურული, სოციალური, სულიერი თუ სხვა ინტერესებისა და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების გზები, საშუალებები“.⁴

პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება არის მუდმივი შესაძლებლობების კარი საკუთარი პიროვნების შეცნობის, განვითარების, ინდივიდუალიზმის მიღწევის თუ დემონსტრირების, ბედნიერებისკენ სწრაფვის გზაზე.⁵ ის იცავს ადამიანის ღირსებასთან ძალიან მჭიდროდ დაკავშირებულ, იმანენტურ, გაუსხვიებელ ასპექტებს, მისი ცხოვრების პირად სფეროს, რომელიც მოი-

ორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 4.

³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 54.

⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625, 640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 6.

⁵ ერემაძე ქ., ძირითადი უფლებები თავისუფლებისთვის, თბილისი, 2020, 135.

ცავს ადამიანის თავისუფლებას ყველაზე ფართო გაგებით. პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლებაზე შეუფერხებელი, სრული ხელმისაწვდომობა განაპირობებს თითოეული ადამიანის უნიკალურობას. ამიტომ ამ თვალსაზრისით, კონსტიტუციის საიმედოობა კრიტიკულად აუცილებელია. სწორედ კონსტიტუცია უნდა წარმოადგენდეს თითოეული ადამიანისთვის ავტონომიისა და დამოუკიდებლობის უმაღლესი ხარისხით სარგებლობის შესაძლებლობის უპირობო, სარწმუნო გარანტიას. ქვეყნის უზენაესი კანონი მთლიანობაში უნდა განასახიერებდეს განჭვრეტად და ყველასთვის საერთო მიდგომას/სულისკვეთებას, რომ დაუშვებელია ადამიანის იძულება, გააკეთოს, ან თავი შეიკავოს რაიმეს გაკეთებისგან მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს უკეთესია მისთვის, ან ასეთია საზოგადოების უმრავლესობის აზრი, ან ამას ითხოვს საზოგადოების შეხედულებები ზნეობაზე, მორალზე, წესიერებაზე, რელიგიაზე, ტრადიციაზე და სხვა. „ერთადერთი თავისუფლება, ამ სახელს მართლა რომ იმსახურებს, არის თავისუფლება, საკუთარი კეთილდღეობა ჩვენი საკუთარი გზებით ვეძიოთ იქამდე, სანამ არ ვეცდებით სხვებს წავართვათ თავიანთი კეთილდღეობა ან ხელი შევეშალოთ მისი მოპოვების ცდაში. თითოეული ინდივიდი საკუთარი სხეულებრივი, გონებრივი და სულიერი ჯანმრთელობის კანონიერი დამცველია. კაცობრიობა მეტს მოიგებს, თუ ადამიანები დაანებებენ ერთმანეთს ისე ცხოვრებას, როგორც თავად მათ ერჩენებათ უკეთესად, ვიდრე იმით, რომ თითოეული ადამიანი აიძულონ იცხოვროს ისე, როგორც დანარჩენებს ერჩენებათ უკეთესად“.⁶

პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების მთავარ ღერძს წარმოადგენს ადამიანის ავტონომიურობა, რადგან თავისუფალი განვითარება შესაძლებელია მხოლოდ პერსონალური ავტონომიის ბაზაზე, საკუთარი ნების შესაბამისად, დამოუკიდებლად გადაწყვეტილებების მიღებისას. იმავდროულად, ის გულისხმობს განვითარებას ადამიანისთვის სასურველი, საჭირო, მიღწევადი სისრულით. ამ უფლებით დაცულია თავისუფლების ის მასშტაბი,

⁶ მილი ჯ.ს., თავისუფლების შესახებ, იხ., <shorturl.at/pHKWY>

რომელსაც ადამიანი თავად მიიჩნევს მნიშვნელოვნად მისი პიროვნების განვითარებისთვის, ამასთან, ის დამოუკიდებლად განსაზღვრავს, თავისუფლებისა და ავტონომიის როგორი გამოვლენაა აუცილებელი მისი თვითრეალიზაციისთვის.⁷

საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით: „უფლება პიროვნების თავისუფალ განვითარებაზე ეფუძნება შემდეგ კუმულაციურ პირობებს: ა) საკუთარი ნების, გადაწყვეტილების, არჩევანის შესაბამისად განვითარების შესაძლებლობას; ბ) განვითარებას, ამ სიტყვის ყველაზე ფართო გაგებით – ნებისმიერი შინაარსით და მიმართულებით. ამ სფეროს ამომწურავი განმარტება შეუძლებელია. ის მოიცავს ადამიანის თავისუფლებას სხვადასხვა სფეროში: პერსონალურ თვითგამორკვევას, ინტიმური, საოჯახო ურთიერთობების საკუთარი გადაწყვეტილებების და არჩევანის შესაბამისად წარმართვას, პირადი სოციალური, გარემოცვის საკუთარი ნებით შერჩევას, სარწმუნოების თავისუფლად არჩევას და მის შესაბამისად ცხოვრებას, პოლიტიკურ, კულტურულ, სოციალურ თუ ეკონომიკურ ურთიერთობებში აქტივობას, სასურველი განათლების მიღებას, პროფესიისა თუ საქმიანობის არჩევას და ა.შ.“⁸ იმავედროულად, „პიროვნების ავტონომიურობის, მისი თავისუფალი და სრულყოფილი განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება როგორც გარესამყაროსთან ურთიერთობის დამოუკიდებლად განსაზღვრის თავისუფლებას, ასევე ინდივიდის ფიზიკურ და სოციალურ იდენტობას, ინტიმური ცხოვრების ხელშეუვალობას, ადამიანთა გარკვეულ წრესთან პერსონალურ კავშირებს იმ

⁷ ერემაძე ქ., ძირითადი უფლებები თავისუფლებისთვის, თბილისი, 2020, 135.

⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625, 640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 5-6.

ინტენსივობით, რაც აუცილებელია მისი პიროვნული სრულყოფისათვის“.⁹

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი განმარტების თანახმად, ამ უფლებით დაცულია „პირის ნებისა და ქმედების თავისუფლება როგორც კერძო, ასევე საჯარო სივრცეში“.¹⁰ ეს ჩანაწერი მნიშვნელოვნად აფართოებს უფლებით დაცულ დიაპაზონს, არაორაზროვნად მიუთითებს ადამიანის აქტივობის თანაბრად დაცვაზე, არ აქვს მნიშვნელობა აქტივობის სფერო საჯარო იქნება, თუ კერძო, თუ ასეთი აქტივობა გავლენას ახდენს პიროვნებაზე, ხელს უწყობს მის თავისუფალ განვითარებას.

პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლებას, მისი არსიდან გამომდინარე, დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც თითოეული ადამიანისთვის, ისე – მთლიანად საზოგადოების დემოკრატიული განვითარების პერსპექტივისთვის: „ადამიანების თავისუფალი თვითრეალიზაცია – განვითარება საკუთარი უნარების, შესაძლებლობების, სურვილების, გემოვნების, არჩევანის შესაბამისად არის გზა პერსონალური ინდივიდუალიზმისკენ, შედეგად კი წყარო პლურალისტური და, მაშასადამე, განვითარების პერსპექტივის მქონე საზოგადოების შექმნისთვის/არსებობისთვის. ... ადამიანისთვის იმანენტურია მოთხოვნილება განვითარებაზე, ინდივიდუალიზმზე, განსხვავებულობაზე, ბუნებრიობაზე, პირად სივრცეზე საკუთარი არჩევანის მიხედვით – სასურველ პირთა წრით, ურთიერთობებით, ქცევებით, მისწრაფებებით, მანერებით, ლექსიკით და ა.შ. სწორედ პიროვნების თავისუფალი განვითარების გარანტირებული შესაძლებლობა არის შანსი ინდივიდუალიზმისთვის, მრავალფეროვნებისთვის და, მაშასადამე, პროგრესისთვის. მხოლოდ თავისუფლება და პერსონალური ნების, არჩევანის თუ შესაძლებ-

⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 55.

¹⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 4 აგვისტოს N2/4/570 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ნუგზარ ჯაყელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 9.

ლობების მიხედვით პიროვნების განვითარება განაპირობებს ადამიანის ავტონომიურობას, თითოეულის განსხვავებულობასა და განუმეორებლობას, რაც ასე მნიშვნელოვანია როგორც საკუთარი პიროვნულობის შეგრძნების, თვითრეალიზაციის და ამ გზით პირადი ბედნიერების ძიებისთვის, განცდისთვის, ისე საზოგადოების ჯანსაღი განვითარებისთვის¹¹.

საკონსტიტუციო სასამართლომ არაერთ გადაწყვეტილებაში გაამახვილა ყურადღება თითოეული ფუნდამენტური უფლებით სრულყოფილად სარგებლობის შესაძლებლობის გზით ადამიანის თვითრეალიზაციის, თავისუფლების და ღირსების ხელშეუვალობის ურთიერთგანპირობებულობაზე. ადამიანის ნებისმიერი არჩევანი, რომელიც მჭიდროდ უკავშირდება მის პიროვნებას, ავტონომიას, უმნიშვნელოვანესია მისი თავისუფლებისთვის და, მაშასადამე, ღირსებისთვის. ამიტომ, როდესაც ადამიანის თავისუფალი მოქმედების არეალი სახელმწიფოს მიერ იმდენად არის რეგლამენტირებული, რომ მას აღარ რჩება პირადი თავისუფლების სივრცე, სადაც ის საკუთარი ცხოვრების დამოუკიდებლად განსაზღვრას შეძლება, ირღვევა მისი ღირსებაც.

2. პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების პრაქტიკული გამოყენების პოტენციალი

პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება გულისხმობს რა თავისუფლად განვითარებას ადამიანის ნების/გადაწყვეტილების შესაბამისად, ის თავისთავად ეფუძნება ფუნდამენტური უფლებებით სარგებლობის გზით თვითრეალიზაციას. ადამიანის

¹¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625,640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 4.

თავისუფალი განვითარება ობიექტურად შეიძლება მიიღწეს მხოლოდ ყველა ფუნდამენტური უფლებით სრულყოფილად სარგებლობის შესაძლებლობის არსებობის შემთხვევაში. რომელიმე მათგანზე ხელმისაწვდომობის არაპროპორციული შეზღუდვა/უფლების დარღვევა მნიშვნელოვნად აკნინებს ადამიანის შესაძლებლობას, განავითაროს საკუთარი პიროვნება კონკრეტული მიმართულებით. იმავდროულად, ეს უფლება მოიცავს ყველა იმ სიკეთეს, ინტერესს, თუ ასპექტს, რომელიც უშუალოდ და პირდაპირ არ არის რეგლამენტირებული კონსტიტუციის ტექსტით (ფუნდამენტური უფლებების მარეგულირებელი კონსტიტუციის არცერთი დებულება არ არის პასუხისმგებელი მასზე), მაგრამ მჭიდროდ უკავშირდება ადამიანის პიროვნებას და გავლენას ახდენს მისი თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობაზე.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად: „ზედმეტია იმის მტკიცება, რომ პიროვნების თავისუფალი განვითარება ფუნდამენტური უფლებებით სრულყოფილად სარგებლობის შედეგად თვითრეალიზაციის შესაძლებლობაში გამოიხატება. ამ თვალსაზრისით, საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლს შეიძლება ჰქონდეს ფუნდამენტური უფლებების ფარგლების გააზრებისთვის დამატებითი დატვირთვა იმ გაგებით, რომ ის ხაზს უსვამს თითოეული უფლების მნიშვნელობას ადამიანის თავისუფალი განვითარებისთვის, მაშასადამე, აჩენს ვალდებულებას, თითოეული უფლება განმარტებულ იქნას სწორედ ადამიანის თავისუფალი განვითარების უზრუნველყოფის პერსპექტივით. ...იმავდროულად, საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლი მოიცავს ყველა იმ უფლებას თუ ინტერესს, რომელიც განაპირობებს პიროვნების თავისუფალი განვითარების შესაძლებლობას, მაგრამ ამასთან მკაფიო მიმართება არ აქვს რომელიმე ფუნდამენტურ უფლებასთან“.¹² „... კონსტიტუციის მე-16 მუხლის მიზანია, დაუცველი არ დარჩეს ცხოვრების ის სფეროები, რომლებიც პიროვნებასთან დაკავშირებული კონკრეტული უფლებებით არ არის მოცული. კონსტიტუციის მე-16 მუხლი ქმნის კონსტიტუციური და-

¹² იქვე, II, 15, 16.

ცვის გარანტიას ურთიერთობებისთვის, რომლებიც არ თავსდება კონსტიტუციის სხვა ნორმებში, თუმცა შეადგენს პიროვნების თავისუფალი განვითარების აუცილებელ კომპონენტს¹³.

შედეგად, საკონსტიტუციო სასამართლო მიუთითებს კონსტიტუციის მე-12 მუხლის (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქციით მე-16 მუხლის) პრაქტიკული გამოყენების შემდეგ ძირითად შესაძლებლობებზე:

ა) პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება ეფუძნება რა ყველა ფუნდამენტური უფლებით სარგებლობის შესაძლებლობას, ყოველთვის საფრთხის ქვეშ დგება, როდესაც ესა თუ ის ძირითადი უფლება ირღვევა. ამიტომ მნიშვნელოვანია მისი გამოყენება თითოეული უფლების ფარგლების სწორად გააზრებისა და იმ პერსპექტივის შესაქმნელად, რათა ამა თუ იმ უფლებით სარგებლობამ გააჩინოს რეალური შესაძლებლობა პიროვნების თავისუფალი განვითარებისთვის კონკრეტულ სფეროში.¹⁴

ბ) სასამართლოს ზოგადი მიდგომის თანახმად, კონსტიტუციური წესრიგის მიზნობრივი ფუნქციონირებისთვის აუცილებელია ამა თუ იმ ფუნდამენტური უფლების გაანალიზება, პირველ რიგში, მასზე უშუალოდ პასუხისმგებელი ნორმის კონტექსტში. ამას გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს უფლების სწორად განმარტებისთვის, რადგან უფლების მარეგულირებელი ნორმები ხშირად (თუმცა, არა

¹³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიაიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 57.

¹⁴ თუმცა ასეთი განმარტება სასამართლომ გააკეთა მხოლოდ ერთ საქმეზე – საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625,640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტუღუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

ყოველთვის) მიუთითებენ მასში ჩარევის საფუძვლების, ლეგიტიმური მიზნებისა თუ დასაშვები ფორმის თაობაზე. ამიტომ, ისეთ შემთხვევებში, როდესაც უფლება პირდაპირ არის აღიარებული კონსტიტუციის სპეციალური დებულებით, უპირატესად სწორედ ეს ნორმა უნდა იქნას გამოყენებული. საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა, ამ თვალსაზრისით, თანმიმდევრულია. მაგალითად, სასამართლოსადმი მიმართვის, საკუთრების, არჩევნებში მონაწილეობის თუ საჯარო სამსახურში საქმიანობის უფლებები, სასამართლოს განმარტებით, მართალია, წარმოადგენს პიროვნების თავისუფალი განვითარების მნიშვნელოვან ასპექტებს, თუმცა, რადგან კონსტიტუციაში დეკლარირებულია ამ უფლებებზე პასუხისმგებელი სპეციალური ნორმები, რომლებითაც ხდება მათი პირდაპირი, უშუალო რეგლამენტაცია, სასამართლომ სწორედ ამ უკანასკნელ ნორმებზე დაყრდნობით გადაწყვიტა კონკრეტული საქმეები და არ დაინახა დამატებით მე-12 მუხლის ფარგლებში მათი შეფასების საჭიროება. საქმეზე *საქართველოს მოქალაქე ნოდარ მუშლაური საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ* საოქმო ჩანაწერში ვკითხულობთ: „ბუნებრივია, სახელმწიფო თანამდებობის დაკავება, სხვა მიზნებთან ერთად, პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების რეალიზაციასაც ემსახურება“, მაგრამ „...პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების ის ელემენტი, რომელიც იცავს პირის უფლებას, საკუთარი შეხედულებისა და უნარების შესაბამისად განსაზღვროს და ეცადოს დაიკავოს ესა თუ ის თანამდებობა სახელმწიფო უწყებაში, სპეციფიკურობის გათვალისწინებით, დაცულია საქართველოს კონსტიტუციის 29-ე მუხლით და არა მე-16 მუხლით“.¹⁵

გ) ისეთ შემთხვევებში, როდესაც რომელიმე უფლება/უფლებრივი კომპონენტი, ინტერესი, ასპექტი არ არის პირდაპირ, უშუალოდ დეკლარირებული კონსტიტუციის ტექსტით, მაგრამ, იმავდროულად, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს პიროვნული განვი-

¹⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 27 დეკემბრის საოქმო ჩანაწერი N2/10/560 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე – ნოდარ მუშლაური საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 13-14.

თარების შესაძლებლობაზე, საკონსტიტუციო სასამართლო იყენებს კონსტიტუციის მე-12 მუხლს, როგორც მთავარ კონსტიტუციურ საფუძველს უფლების განმარტებისა თუ დაცვისთვის. ამ დებულებას „...აქვს შემავსებელი ფუნქცია და იცავს პიროვნების თავისუფალი განვითარების უზოგადესი უფლების ისეთ ასპექტებს, რომლებიც არ არის დაცული აღნიშნული უფლების კონსტიტუციის სხვადასხვა მუხლებით გათვალისწინებულ ცალკეულ სეგმენტებში. შესაბამისად, სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ნებისმიერი წესი, რომელიც პიროვნების ინდივიდუალურ განვითარებას, მისი ქმედებების ავტონომიურობას ან პიროვნების მიმართ საზოგადოებისა და სახელმწიფოს დამოკიდებულების, მისი არჩევანის შესაბამისად განსაზღვრის პრინციპს ზღუდავს, შემხებლობაშია საქართველოს კონსტიტუციით დაცულ ადამიანის პიროვნულ განვითარებასა და პირადი ცხოვრების უფლებებთან“.¹⁶

3. პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების დაცული სფერო

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება მოიცავს ორ ძირითად სფეროს: ა) პიროვნების ქცევის თავისუფლებას (მოქმედების ზოგადი თავისუფლება); ბ) ზოგად პიროვნულ უფლებას, რომელიც, თავის მხრივ, მოიცავს არაერთ უფლებრივ კომპონენტს, კერძოდ: 1. პიროვნების თვითგამორკვევის უფლებას (საკუთარი წარმოშობის გარკვევის უფლება; თვითიდენტიფიკაციის უფლება; ინფორმაციული თვითგამორკვევის უფლება); 2. პირადი ცხოვრების უფლებას (პირადი ცხოვრების კერძო/ინტიმური სფერო: განმარტობის უფლება – უფლება დარჩე მარტო; პირადი ცხოვრების ძირითადი დაცული სფერო/პირთვი); 3. თვითგამოსახვის უფლებას (უფლება სიტყვაზე; უფლება გამოსახულებაზე;

¹⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 9 თებერვლის გადაწყვეტილება №1/2/622 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ედიშერ გოგუაძე საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 15.

უფლება თავის წარმოჩენაზე); 4. ფიზიკური და მორალური ხელშეუხებლობის უფლებას.

პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების არსიდან, ბუნებიდან გამომდინარე, უფლებრივი კომპონენტების ეს ჩამონათვალი მაინც ძალიან პირობითია, სულ მცირე, იმიტომ, რომ, როგორც აღინიშნა, ის: ა) ერთი მხრივ, საზრდოობს ყველა ფუნდამენტური უფლებით და იმავდროულად, წარმოადგენს საყრდენს მათი მიზნობრივი გააზრებისთვის/განმარტებისთვის; ბ) ხოლო, მეორე მხრივ, იცავს რა პიროვნების განვითარებისთვის მნიშვნელოვან ისეთ ასპექტებს, რომლებიც არ არის მოცული არცერთი ფუნდამენტური უფლების მარეგულირებელი ნორმით, ის ადამიანის თავისუფალი თვითრეალიზაციის უზრუნველსაყოფად, სამომავლოდაც ქმნის ახალი გამოწვევებისთვის კონსტიტუციურ გარანტიას.

აღსანიშნავია, რომ წლების განმავლობაში პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების პრაქტიკული გამოყენება არ ხდებოდა. თითქოს შეუგრძნობადი იყო მისი მნიშვნელობა. ყველაზე მკაფიოდ ამ დებულების გამოყენების საჭიროების საკითხი დღის წესრიგში დადგა პირადი ცხოვრების სხვადასხვა უფლებრივი კომპონენტის დაცვის კონტექსტში, როდესაც თვალსაჩინო გახდა, რომ კონსტიტუციის მე-20 მუხლი (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქცია) ვერ პასუხობდა პირადი ცხოვრების არაერთი ასპექტის დაცვის გამოწვევებს. კერძოდ, ის (მე-20 მუხლი), ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლისგან განსხვავებით, არა მხოლოდ არ მოიცავდა, არამედ, ფაქტობრივად, ამოორიცხავდა მისი ქოლგის ქვეშ პირადი და ოჯახური ცხოვრების რიგი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტების ამოკითხვის შესაძლებლობას. შესაბამისად, პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლებამ, პირველ რიგში, სწორედ პირადი ცხოვრების კონსტიტუციური დაცვის შემავსებლის ფუნქცია შეასრულა.

მიუხედავად იმისა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლომ პირადი ცხოვრების მხოლოდ რამდენიმე კომპონენტის თაობაზე იმსჯელა, მან მაინც გააკეთა ზოგადი განმარტებები პირად ცხოვრებასთან კორელაციაში კონსტიტუციის მე-16 მუხლის (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქცია) პოტენციური დიაპაზონის თაო-

ბაზე. სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლების უმნიშვნელოვანესი უფლებრივი კომპონენტების დასაცავად კონსტიტუციურ გარანტიებს ქმნის საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლი. კერძოდ, პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება მოიცავს ძალიან ფართო სპექტრს უფლებრივი კომპონენტებისა: „პიროვნების თვითგამორკვევის უფლებას, რომელიც, თავის მხრივ, მოიცავს საკუთარი წარმოშობის გარკვევის უფლებას, პიროვნული თვითიდენტიფიკაციის უფლებას – როგორც ფიზიკურად, ისე ფსიქოლოგიურად საკუთარი თავის შეგრძნების, გააზრების უფლებას; საკუთარი სქესისა და სექსუალური ორიენტაციის განსაზღვრას, სქესის შეცვლის უფლების ჩათვლით, და სხვა; ასევე ინფორმაციული თვითგამორკვევის უფლებას, თვითგამოხატვის უფლებას და ა.შ.“¹⁷ ასევე „პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება იცავს ადამიანის პიროვნულობის განმსაზღვრელ ისეთ ფუნდამენტურ ღირებულებას, როგორიცაა უფლება პრივატულ სფეროზე, პირად სივრცეზე, რაც მოიცავს ადამიანის თავისუფლების შემდეგ გამოხატულებებს: განმარტოების უფლებას (უფლებას, დარჩეს მარტო), უფლებას, თავად განსაზღვროს გარესამყაროსთან, საზოგადოებასთან ურთიერთობის ფორმა, დრო, ინტენსივობა, გააკეთოს არჩევანი ნებისმიერ საკითხზე, რომელიც ეხება პირადად მას, ნებისმიერი შინაარსისა და სახის ურთიერთობებს მისთვის სასურველ პირებთან სხვებისაგან დამოუკიდებლად, მათი ინფორმირების გარეშე და მათგან თავისუფალ პირობებში“.¹⁸ იმავდროულად, საკონსტიტუციო სასამართლომ განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა მე-16

¹⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625,640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 5.

¹⁸ იქვე, II, 14.

მუხლით პირადი ცხოვრების ძირითადი სფეროს/პირთვის საგანგებოდ დაცვის აუცილებლობაზე: „...პირადი ცხოვრების ძირითადი სფერო – ადამიანის ინტიმური, სექსუალური ურთიერთობები, ოჯახური ცხოვრება, მისი ჩვევები, მოძღვრისთვის აღსარებისას მინდობილი ინფორმაცია, სამედიცინო გამოკვლევების შედეგები, ადამიანის ემოციები და გრძნობები, მათი პრივატულ სფეროში გამოხატვის ფორმები უნდა იყოს განსაკუთრებულად დაცული სახელმწიფოსა და ნებისმიერი მესამე პირის ზედამხედველობისაგან“.¹⁹

მაშასადამე, საკონსტიტუციო სასამართლომ პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლება სწორედ პიროვნების თავისუფალ განვითარებასთან მჭიდრო კონტექსტში განმარტა, რადგან „...მე-16 მუხლი ...მოიცავს პირადი ცხოვრების, ადამიანის პირადი სივრცის ხელშეუხებლობის ყველა ასპექტს. ის, ერთი მხრივ, წარმოადგენს საფუძველს და ზოგად ნორმას კონსტიტუციის მე-20 მუხლით დაცული სფეროსთვის, ხოლო, მეორე მხრივ, დამატებით გარანტიას პირადი ცხოვრების ყველა იმ კომპონენტისთვის, რომელიც სპეციალურად არ არის რეგულირებული კონკრეტული მუხლით. პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის კონსტიტუციური დაცვის ფარგლების გააზრების კონტექსტში, საქართველოს კონსტიტუციის მე-20 მუხლი შეიძლება ჩაითვალოს მე-16 მუხლით დაცული სფეროსთვის სპეციალურ ნორმად იმ გაგებით, რომ ის არეგულირებს პიროვნების განვითარების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სფეროს“.²⁰

მოგვიანებით პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების მარეგულირებელი დებულების გამოყენება განსაკუთრებით აქტიურად მოხდა ქცევის თავისუფლების/მოქმედების ზოგადი თავისუფლების მნიშვნელოვანი ასპექტების განმარტებისა და პრაქტიკული ქმედითობის უზრუნველსაყოფად.

¹⁹ იქვე, II, 12.

²⁰ იქვე, II, 21.

4. მოქმედების ზოგადი თავისუფლება/ქცევის თავისუფლება

საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად: „პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს პიროვნების მოქმედების ზოგად თავისუფლებას“. ²¹ საქართველოს კონსტიტუციის მე-12 მუხლი „იცავს ადამიანის მიერ საკუთარი ცხოვრების საკუთარივე შეხედულებისამებრ წარმართვის თავისუფლებას“. ის გულისხმობს ადამიანის უფლებას, „იყოს ისეთი, როგორიც თავად სურს, შეუძლია, მოსწონს“. ²²

ქცევის თავისუფლება პერსონალური თვითმყოფადობის განმაპირობებელია, ამიტომ ამ ველზე თავისუფლების შეგრძნება კრიტიკულად აუცილებელია. ადამიანს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, დამატებითი შეზღუდვების, კონტროლის თუ მათი მოლოდინის შიშის გარეშე მოიქცეს საკუთარი თავისთვის სრული თავისუფლების მინიჭების გზით.

ქცევის თავისუფლება იცავს ადამიანის მიერ მისი პიროვნების განვითარებისთვის მნიშვნელოვნად მიჩნეულ ნებისმიერ ქმედებას (იგულისხმება როგორც მოქმედება, ისე უმოქმედობა). ადამიანს აქვს უფლება, მისთვის სასურველ, საჭირო, საინტერესო თუ მნიშვნელოვან აქტივობებზე, მათ შორის, ისეთზეც, რომელიც საზოგადოების წევრებს, მათ უმრავლესობას არ მოსწონთ, აღაშფოთებთ, არ ეთანხმებიან, მიაჩნიათ ამორალურად და სხვ. ოჯახის წევრების,

²¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 55.

²² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625,640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 4.

ახლობლების თუ საზოგადოების სხვა წევრებისადმი პატივისცემა არ გულისხმობს და არ მოითხოვს მათ მოსაწონად, მათი მოსაზრებების, გემოვნების თუ გადაწყვეტილებების შესაბამისად მოქცევისა და ცხოვრების წარმართვას: „საკუთარი პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება გულისხმობს ადამიანის უფლებას, საკუთარი სურვილების შესაბამისად განაგოს თავისი ცხოვრება, თუნდაც საზოგადოების უმრავლესობის ან საშუალოდ გონიერი ადამიანის ხედვით ეს სურვილები არასათანადო და მიზანშეუწონელი იყოს“²³. ადამიანს შეუძლია აკეთოს ყველაფერი საკუთარი არჩევანის, გემოვნების, გეგმების, შესაძლებლობების, სურვილების მიხედვით და ამ გზით განავითაროს საკუთარი პიროვნება მისთვის სასურველი მიმართულებით. პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება „... მოიცავს პირის თავისუფლებას, საკუთარი შეხედულებით განკარგოს თავისი ფიზიკური თუ გონებრივი სფერო, იმისგან დამოუკიდებლად, მისი ასეთი გადაწყვეტილება იქნება დადებითი თუ უარყოფითი შედეგის მომტანი მისთვის“.²⁴

ქცევის თავისუფლებას საკონსტიტუციო სასამართლო საკმაოდ ფართოდ განმარტავს და თვლის, რომ ის იცავს ადამიანის მიერ საკუთარი ნების შესაბამისად გადაწყვეტილებების მიღების და ქმედების თავისუფლებას როგორც კერძო, ისე საჯარო სფეროში. იგი ასევე მოიცავს ადამიანის არჩევანის უფლებას ქცევის შინაარსზე, მისი განხორციელების ფორმასა თუ დროზე.

მიუხედავად ამ უფლების უდიდესი მნიშვნელობისა, ის არ არის შეუზღუდავი, აბსოლუტური და გულისხმობს მხოლოდ კანონის შესაბამისი ქცევის ლეგიტიმაციას. „პიროვნების თავისუფალი განვითარების კონტექსტში ადამიანი სარგებლობს ქცევის თავისუფლებით, რომლის ფარგლები პირობადებულია მხოლოდ კანონით აკრძალული ქცევით. მაშასადამე, ადამიანს აქვს საკუთარი ნების, არჩევანის და შესაძლებლობების მიხედვით ყველაფრის კეთების

²³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 8 ოქტომბრის N2/4/532,533 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ირაკლი ქემოკლიძე და დავით ხარაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 35.

²⁴ იქვე, II, 47.

უფლება, რაც აკრძალული არ არის კანონით“.²⁵ შესაბამისად, ქცევის თავისუფლება მთავრდება იქ, სადაც ქმედება კანონსაწინააღმდეგო ხასიათს იღებს. ბუნებრივია, იმავდროულად, ყოველთვის შესაფასებელი მოცემულობაა – „კანონით აკრძალული ქმედება“. ამ თვალსაზრისით, საკონსტიტუციო სასამართლომ დამატებითი გარანტიები დაადგინა: „ამ თავისუფლებას ზღვარს უდებს მხოლოდ სხვათა ასეთივე თავისუფლება და ლეგიტიმური/კანონიერი ინტერესები“.²⁶ „სახელმწიფომ უნდა აღიაროს, პატივი სცეს და უზრუნველყოს ქცევისა და განვითარების თავისუფლება იმგვარად, რომ არ მოხდეს სხვათა კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების არათანაზომადი და არასათანადო შეზღუდვა, კონსტიტუციური წესრიგის დარღვევა და ღირებული ლეგიტიმური მიზნების შელახვა“.²⁷ „...აღნიშნული ღირებულებების დაცვის ინტერესი განაპირობებს ადამიანის კონკრეტული ქმედებების/უფლებების შეზღუდვის საჭიროებას. ...ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება აერთიანებს მრავალმხრივ, ერთმანეთისგან შინაარსობრივად განსხვავებულ უფლებრივ კომპონენტებს, რაც განაპირობებს ინდივიდუალური მიდგომების აუცილებლობას. აქედან გამომდინარე, აღნიშნული თავისუფლების შეზღუდვა უნდა შეფასდეს თანაზომიერების პრინციპის გამოყენებით. პირებს ეკისრებათ თავისუფალი განვითარების უფ-

²⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625,640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 8.

²⁶ იქვე, II, 4.

²⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიაინიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 65.

ლების შეზღუდვის თემის ვალდებულება იმ შემთხვევაში, როდესაც შეზღუდვა ხდება უპირატესად დაცული, საყოველთაო ინტერესებიდან ან მესამე პირების კონსტიტუციურად დაცული ინტერესებიდან და უფლებებიდან გამომდინარე – თანაზომიერების პრინციპის მკაცრი გამოყენების საფუძველზე“.²⁸

მაშასადამე, ადამიანის ქცევის თავისუფლების ზღვარს წარმოადგენს მხოლოდ ისეთი შემზღუდველი კანონი, რომელიც თავისი მატერიალური შინაარსით შეესაბამება ადამიანის ფუნდამენტური უფლებების და, ზოგადად, კონსტიტუციური წესრიგის დაცვის მოთხოვნებს. შედეგად, სახელმწიფო ლეგიტიმურად მოქმედებს მხოლოდ მაშინ, თუ ადამიანის ქცევის თავისუფლებას თანაზომიერად ზღუდავს ისეთი კანონით, რომელიც იცავს სხვა ადამიანის უფლებებს/კონსტიტუციურ წესრიგს ამა თუ იმ ქცევით განპირობებული საფრთხეებისგან.

მოქმედების ზოგადი თავისუფლების ფარგლების განმარტების კონტექსტში უმნიშვნელოვანესია საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებების ციკლი ე.წ. ნარკოტიკულ დანაშაულებთან დაკავშირებულ საქმეებზე. ერთი მხრივ, სასამართლომ ქცევის თავისუფლების ფარგლებში ამოიკითხა ადამიანის უფლება დასვენებაზე, გართობაზე, განტვირთვაზე, სიამოვნების მიღებაზე, ამასთან მისთვის სასურველ დროსა და ფორმით. ერთ-ერთ ასეთ ფორმად მიიჩნია მარიხუანის მოხმარებაც. მეორე მხრივ, სასამართლოს განმარტებით, ადამიანის ავტონომიურობა გულისხმობს, მათ შორის, საკუთარი ინტერესების საწინააღმდეგო გადაწყვეტილებების მიღების უფლებასაც. „საკუთარი პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება, როგორც ბუნებითი თავისუფლება, იმდენად ფუნდამენტურია, რომ პიროვნებაზე ზრუნვის მოტივით მასში ჩარევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა იქნას გამოყენებული, როდესაც ეს პირის ინტერესების დაცვის უკიდურესად აუცილებელ ღონისძიებას წარმოადგენს“.²⁹ სწორედ უფლების ასეთი შინაარსიდან

²⁸ იქვე, II, 66-67.

²⁹ საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 8 ოქტომბრის გადაწყვეტილება N2/4/532,533 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ირაკლი

გამომდინარე, სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო ისეთი ქმედების დასჯადობა, რომელსაც მხოლოდ ქმედების ადრესატისთვის შეეძლო საფრთხის შექმნა.³⁰

საქმეზე საქართველოს მოქალაქე გივი შანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ დავის საგანს წარმოადგენდა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 273-ე მუხლის იმ ნორმატიული შინაარსის კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლთან მიმართებით (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქცია), რომელიც ითვალისწინებდა პასუხისმგებლობას ნარკოტიკული საშუალების, მარიხუანის, ექიმის დანიშნულების გარეშე, განმეორებით მოხმარებისთვის.

სასამართლოს განმარტებით: „მარიხუანის ექიმის დანიშნულების გარეშე მოხმარება, ძირითადად, ხორციელდება დასვენებისა და გართობის მიზნით. ...პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება ნებას რთავს ადამიანს, სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე, გადაწყვიტოს, თუ რომელი ტიპის გასართობი თუ რეკრეაციული აქტივობით დაკავდება იგი. ეჭვგარეშეა, რომ ადამიანის გასართობი აქტივობები მიეკუთვნება მისი პირადი ავტონომიის სფეროს. შესაბამისად, პიროვნების ზემოქმედება საკუთარ თავზე და ამგვარად გართობის ან სიამოვნების მიღება თავისთავად ხვდება მისი თავისუფალი განვითარების სფეროში. ... პირის უფლება, თავად შეარჩიოს მისთვის სასურველი განტვირთვის სახე და განახორციელოს შესაბამისი აქტივობა, მათ შორის, მოიხმაროს მარიხუანა,

ქემოკლიძე და დავით ხარაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 26.

³⁰ აღსანიშნავია, რომ ამ საკითხთან დაკავშირებულ რამოდენიმე საქმეზე თავდაპირველად სასამართლომ იმსჯელა კონსტიტუციის მე-17 მუხლთან (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქცია) მიმართებით. ამ თვალსაზრისით, პირველი საქმე, რომელზეც სასამართლომ ძირითადი სტანდარტები შეიმუშავა, იყო „საქართველოს მოქალაქე ბექა წიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“ (2015 წლის 24 ოქტომბრის გადაწყვეტილება N1/4/592). მოგვიანებით ამ საქმეზე დადგენილი სტანდარტებისა და არგუმენტების იდენტურად გამოყენებით, სასამართლომ სადავო ნორმები შეაფასა და არაკონსტიტუციურად ცნო პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების მარეგულირებელ დებულებასთან, კერძოდ კი ქცევის თავისუფლებასთან მიმართებით.

წარმოადგენს პიროვნების პირადი ავტონომიით დაცულ სფეროს. ვინაიდან სადავო ნორმა სისხლისსამართლებრივად დასჯად ქმედებად მიიჩნევს მარიხუანის განმეორებით მოხმარებას, აშკარაა, რომ სახეზეა საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლით დაცულ სფეროში ჩარევა“.³¹

სასამართლოს შეფასების საგანს წარმოადგენდა, რამდენად კონსტიტუციური იყო სასჯელის დაწესება იმ მიზნით, რომ პირმა ზიანი არ მიაყენოს საკუთარ ჯანმრთელობას. სასამართლოს განმარტებით: „...სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება ისეთი ქმედებისთვის, რომელიც არ უქმნის საფრთხეს სხვების ჯანმრთელობას, არ შეიძლება ჩაითვალოს სახელმწიფოს აუცილებელ და პროპორციულ ჩარევად ადამიანის პიროვნული განვითარების უფლებაში. პირის სისხლის სამართლის პასუხისმგებებაში მიცემა (მათ შორის, თუნდაც დისკრეციული უფლებამოსილების გამოყენება ან საპროცესო შეთანხმების დადება), ნასამართლეობა და, შესაბამისად, პირის სტიგმატიზაცია ვერ უზრუნველყოფს ექიმის დანიშნულების გარეშე მარიხუანის განმეორებითი მოხმარებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიზნებს და პირის მიმართ სისხლისსამართლებრივ დევნას მიზნად აქცევს. ... იმის სავალდებულოდ დადგენა, თუ რისი ჭამა, დალევა, მოწევა შეიძლება და ამ ქმედებისათვის სასჯელის დაწესება, წარმოადგენს პირადი ავტონომიით დაცულ სფეროში ჩარევის ისეთ ფორმას, რომლის განხორციელებაც შესაძლებელია მხოლოდ საჯარო ინტერესების დასაცავად. პიროვნების დასჯა მხოლოდ საკუთარი ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენების გამო, წარმოადგენს სახელმწიფოსგან გამოვლენილი პატერნალიზმის ისეთ ფორმას, რომელიც არ არის თავსებადი თავისუფალ საზოგადოებასთან. „ცალსახაა, რომ სახელმწიფო არ უნდა ერეოდეს ადამიანის თავისუფლებაში მხოლოდ იმიტომ, რომ ის ირაციონალურ ქმედებას ახორციელებს. ასეთი ჩარევა გამართლებული რომ იყოს, საჭიროა, მან მიაღწიოს

³¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 30 ნოემბრის გადაწყვეტილება N1/13/732 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე გივი შანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 12.

გარკვეულ სიმწვავეს, სხვებს უქმნიდეს რეალურ და სერიოზულ საფრთხეს (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-74). ამდენად, სადავო ნორმით დადგენილი უფლების შეზღუდვას ვერ გაამართლებს სახელმწიფოს ინტერესი, დაიცვას პირი საკუთარი თავისათვის ზიანის მიყენებისაგან“.³²

სასამართლომ აღნიშნა, რომ მარიხუანის მოხმარება, სადავო ნორმით გათვალისწინებული სხვა დასჯადი ქმედებებისგან განსხვავებით (დამზადება, შეძენა, შენახვა), არ წარმოშობს მისი გასაღების საფრთხეს. ის მიმართულია უშუალოდ მომხმარებელზე. შედეგად, მოხმარებით საფრთხე ექმნება უშუალოდ მომხმარებლის და არა სხვა პირთა ჯანმრთელობას. „მარიხუანის აკრძალვა მორალური თვითდევრადაციის მოტივით არ წარმოადგენს ღირებულ ლეგიტიმურ მიზანს. კონსტიტუცია უზრუნველყოფს პირის თავისუფლებას თავად განსაზღვროს საკუთარი ცხოვრებისეული გეგმები და მიზნები, განახორციელოს ისეთი ქმედებები, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება მარიხუანის მოხმარების ისეთი შესაძლო შედეგები, როგორიცაა შრომისუნარიანობის დაქვეითება, აპათია და ჩაკეტილობა არ წარმოადგენს თავისუფალი განვითარების შეზღუდვის ლეგიტიმურ მიზნებს. ...მარიხუანის განმეორებითი მოხმარება არ ეწინააღმდეგება საზოგადოებრივ საფრთხეებს, რომელთა დასაცავადაც პირის სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯა გამართლებოდა. შესაბამისად, შეუსაბამოა პირისთვის კრიმინალის სტატუსის მინიჭება ისეთი ქმედების გამო, რომელიც მხოლოდ ამ პირის ჯანმრთელობას შეიძლება უქმნიდეს საფრთხეს და არ ეწინააღმდეგება სხვათა უფლებების დარღვევის მომეტებულ საფრთხეს“.³³ შედეგად, საკონსტიტუციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ სადავო ნორმა იყო არაკონსტიტუციური.

მსგავს არგუმენტებზე დაყრდნობით, საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო ადმინისტრაციულ სამარ-

³² იქვე, II, 49-50.

³³ იქვე, II, 55-56.

თაღდარღვევათა კოდექსის ნორმა, რომელიც მარიხუანის მოხმარებისთვის ითვალისწინებდა ადამინისტრაციული ჯარიმის დაკისრებას.³⁴ თუმცა სასამართლომ არ გამოიციხა რიგ შემთხვევებში შეზღუდვის შენარჩუნების რაციონალურობა, როდესაც მარიხუანის განსაზღვრულ გარემოებებში მოხმარებას სხვებისთვის საფრთხის შექმნის პოტენციალი შეიძლება ჰქონდეს. კერძოდ, სასამართლოს განმარტებით: „გამართლებულია მარიხუანის მოხმარების შეზღუდვა მისი მავნე ზეგავლენისაგან არასრულწლოვანთა დასაცავად, მათი ჯანსაღი განვითარების ინტერესების უზრუნველსაყოფად. ასევე, გამართლებულია მარიხუანის მოხმარების შეზღუდვა სხვა სასწავლო, საღმრთედლო თუ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, არმიში, სამედიცინო, სახელმწიფო (საჯარო) დაწესებულებებში, აგრეთვე, საზოგადოებრივი თავშეყრის ზოგიერთ ადგილას (მაგალითად, საზოგადოებრივ ტრანსპორტში), საზოგადოებრივი ჯანდაცვისა და საჯარო წესრიგის ინტერესების დასაცავად. მარიხუანის მოხმარებასთან დაკავშირებული შეზღუდვების დაწესებისას, შესაძლოა, რელევანტური (სამაგალითო) იყოს ალკოჰოლურ სასმელებთან და თამბაქოს კონტროლთან დაკავშირებული, ისევე, როგორც მათგან განსხვავებული, სპეციფიკური, მათ შორის, უფრო მკაცრი რეგულაციებიც მოხმარების ადგილისა თუ ვითარების გათვალისწინებით, რომელთა განსაზღვრაც კანონმდებლის პრეროგატივას წარმოადგენს“.³⁵ ამასთან, სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ კერძო, პრივატულ სივრცეში ან სხვაგან, დასვენების, განტვირთვის, გართობის მიზნით, როდესაც მარიხუანის მოხმარება არ არის ჩადენილი ზემოაღნიშნულ ადგილებსა და ვითარებაში, „მის დასჯადობას და ამისათვის სასჯელის (სახდელის) დაკისრებას არ გააჩნია არავითარი კონსტიტუციურსამართლებრივი გამართლება“.³⁶

³⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2018 წლის 30 ივლისის გადაწყვეტილება N1/3/1282 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ზურაბ ჯაფარიძე და ვახტანგ მეგრელიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

³⁵ იქვე, II, 35.

³⁶ იქვე, II, 35.

5. ზოგადი პიროვნული უფლება

ზოგადი პიროვნული უფლება იცავს ადამიანის პიროვნებასთან, ღირსებასთან მჭიდროდ დაკავშირებულ, იმანენტურ ასპექტებს, მისი ცხოვრების პირად სფეროს, რომელიც მრავალკომპონენტურია და მოიცავს ინტიმურ ცხოვრებას, ოჯახის წევრებთან ან განსაკუთრებული ნდობის მქონე პირებთან ურთიერთობას, პირად მოსაზრებებს, ემოციებს, გრძნობებს, რომლებსაც ადამიანი საჯაროდ არ გამოხატავს, ასევე მათი გასაჯაროების ფორმასა თუ ფარგლებზე პირად არჩევანს და სხვა. სწორედ ამ ასპექტებზე მიუთითებს საკონსტიტუციო სასამართლო, რომლის განმარტებით, პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება იცავს „პიროვნების ავტონომიურობას, პირის თავისუფლებას, თავისი შეხედულებისამებრ განკარგოს საკუთარი შინაგანი სამყარო, მისი პირადი გონებრივი და ფიზიკური სფერო, სხვებისგან ჩაურევლად, პირადი გადაწყვეტილებით დაამყაროს და განავითაროს ურთიერთობა სხვა პირებთან და გარესამყაროსთან“³⁷ ასევე „პირის უფლებას, თავისუფლად მოახდინოს თვითიდენტიფიცირება, დამოუკიდებლად განსაზღვროს საკუთარი იდენტობა, ცხოვრების წესი და სტილი, ინდივიდუალური განვითარების და სხვა პირებთან ურთიერთობის გზები და ფორმები, თავისი მორალური, სოციალური, ინტელექტუალური თუ სხვა მოთხოვნილებების და ინტერესების დაკმაყოფილების საშუალებები, ის, იმავდროულად, მოიცავს პირის ინტიმური ცხოვრების სფეროსაც, საკუთარი სქესის თუ სექსუალური ორიენტაციის განსაზღვრის უფლებას და სექსუალური ქცევის არჩევის თავისუფლებას“.³⁸

³⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 8 ოქტომბრის გადაწყვეტილება N2/4/532,533 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ირაკლი ქემოკლიძე და დავით ხარაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II.

³⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება N2/1/536 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიაინიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 56.

საკონსტიტუციო სასამართლო მხოლოდ რამდენიმე კომპონენტის განმარტების საჭიროების წინაშე დადგა. წინამდებარე სტატი-აში ყურადღებას გავამახვილებთ ზოგიერთ მათგანზე. კერძოდ:

სასამართლოს განმარტებით, **თვითიდენტიფიკაციის უფლება** გულისხმობს ადამიანის მიერ საკუთარი პიროვნების ფიზიკურად, ფსიქო-ემოციურად შეგრძნების, გააზრების, შეცნობის თავისუფ-ლებას. ამ თვალსაზრისით, უმნიშვნელოვანესია ადამიანის სექსუ-ალური ორიენტაციის განსაზღვრის, სქესის შეცვლის უფლებები, სახელის უფლება, შვილების გაჩენის (მათი დაბადების დროისა და რაოდენობის განსაზღვრის) უფლება და სხვა. „...კონსტიტუციის მე-16 მუხლი უზრუნველყოფს პირის უფლებას, თავისუფლად მო-ახდინოს თვითიდენტიფიცირება, დამოუკიდებლად განსაზღვროს საკუთარი იდენტობა, ცხოვრების წესი და სტილი, ინდივიდუა-ლური განვითარების და სხვა პირებთან ურთიერთობის გზები და ფორმები, თავისი მორალური, სოციალური, ინტელექტუალური თუ სხვა მოთხოვნილებების და ინტერესების დაკმაყოფილების სა-შუალებები, ის, იმავდროულად, მოიცავს პირის ინტიმური ცხოვ-რების სფეროსაც, საკუთარი სქესის თუ სექსუალური ორიენტა-ციის განსაზღვრის უფლებას და სექსუალური ქცევის არჩევის თავისუფლებას“.³⁹

ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა საქართველოს საკონსტიტუ-ციო სასამართლოს ერთი-ერთი გადაწყვეტლება, რომელიც შეეხე-ბოდა ჰომოსექსუალების პიროვნული განვითარების ცალკეული ასპექტების დაცვას. კერძოდ, საქმეზე *საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელო-ბისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ* სადავო ნორმები⁴⁰ ჰომოსექსუალიზმს მიაკუთვნებდა შიდსის რისკ ჯგუ-

³⁹ იქვე.

⁴⁰ „სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობის წინააღმდეგ ჩვენებების განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოცი-ალური დაცვის მინისტრის 2000 წლის 5 დეკემბრის N241/6 ბრძანების N1 დანართის „სისხლის, პლაზმის, სისხლის უჯრედების დონორების სამე-დიცინო შემოწმების შესახებ დებულება“ 24-ე მუხლის (2000 წლის 5

ფებს. თავის მხრივ, შიდსის რისკ ჯგუფებისადმი მიკუთვნება წარმოადგენდა სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობის აბსოლუტურ წინააღმდეგ ჩვენებას. ამასთანავე, სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორის საექიმო გამოკვლევა გულისხმობდა პირისთვის ეპიდანამნეზის ჩატარებას და ამ პროცესში დონორის აივინფექციით და ჰეპატიტით დაინფიცირების ისეთი რისკ-ფაქტორების განსაზღვრას, როგორებიცაა: ჰომოსექსუალიზმი, პროსტიტუცია და ნარკომანია.

მოსარჩელები ჰომოსექსუალებად ახდენდნენ თვითიდენტიფიკაციას. სადავო ნორმებზე დაყრდნობით, მათ ეკრძალებოდათ სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობა, რითაც, მათი მტკიცებით, სახელმწიფო მათ არ აძლევდა თავისუფალი განვითარების უფლებას მათი სექსუალური ორიენტაციიდან გამომდინარე.

საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა, რომ ჰომოსექსუალებს განუსაზღვრელი ვადით, გამონაკლისის გარეშე, ერთმეოდათ უფლება, გამხდარიყვნენ დონორები, მაშინ, როდესაც სხვა პირებისთვის სექსუალური ორიენტაციის ან/და სქესობრივი ქცევის საფუძველზე აბსოლუტური აკრძალვა დადგენილი არ იყო. სასამართლოს განმარტებით: „კონსტიტუციის მე-16 მუხლის დაცულ სფეროში ექცევა პიროვნების თავისუფალი განვითარების ნებისმიერი ფორმით რეალიზაცია. შესაბამისად, მოსარჩელების უფლება, გახდნენ სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორები, დაკავშირებულია ადამიანის მოქმედების თავისუფალ ნებასთან, მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოებისათვის სასარგებლო საქმიანობაში და დაცულია პიროვნული თვითგანვითარების უფლებით“⁴¹.

დეკემბრის რედაქცია) სიტყვა „ჰომოსექსუალიზმი“ და „სისხლის გადასხმის დაწესებულებების ფუნქციონირებისათვის სავალდებულო ნორმატივების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის 2007 წლის 27 სექტემბრის N282/6 ბრძანების N1 დანართის „სისხლის გადასხმის დაწესებულებების ფუნქციონირებისათვის სავალდებულო ნორმატივები“ მე-18 მუხლის მე-2 პუნქტის (2007 წლის 27 სექტემბრის რედაქცია) სიტყვა „ჰომოსექსუალიზმი“.

⁴¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება N2/1/536 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა

სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა, რომ დონორობა ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშე არის ქველმოქმედების, ადამიანური სოლიდარობის ერთ-ერთი გამოვლინება. როდესაც პირი გამოთქვამს სურვილს, გახდეს სისხლის ან/და სისხლის კომპონენტების დონორი, მის ერთადერთ მოტივს წარმოადგენს სხვა პირთა დახმარება, ამ გზით ის საკუთარი ალტრუისტული ღირებულებების შესაბამისად ამყარებს კავშირს გარესამყაროსთან.⁴² სასამართლომ ასევე განსაკუთრებულად გამოყო ნათესავი დონორის ინსტიტუტი. ამ სტატუსით მოაზრებული პირები საკუთარ სისხლს გაიღებენ ნათესავისთვის ან ახლობლისთვის დახმარების აღმოჩენის მიზნით, რაც ნათესაური/პირადი ურთიერთობების ერთ-ერთ კომპონენტს წარმოადგენს. „სისხლის დონაციის მეშვეობით პირი ახდენს შინაგანი ღირებულებების პრაქტიკულ რეალიზებას, ამასთან, უზრუნველყოფს პერსონალური, მათ შორის, ოჯახური კავშირების განვითარებას, რაც, უდავოდ, პიროვნების თვითრეალიზაციისა და განვითარების შემადგენელ აუცილებელ კომპონენტს წარმოადგენს...“.⁴³

სასამართლომ გაიზიარა საქართველოს პარლამენტის პოზიცია, რომ სადავო ნორმებით დადგენილი შეზღუდვა ემსახურებოდა ღირებული ლეგიტიმური მიზნის მიღწევას – სისხლისა და მისი კომპონენტების რეციპიენტთა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის დაცვას ისეთი ინფექციური დაავადებებისაგან, როგორსაც წარმოადგენს აივ-შიდსი. თუმცა დაადგინა, რომ სადავო ნორმების საფუძვლად სოციალურ ჯგუფზე მითითება („ჰომოსექსუალიზმი“), ზედმეტად ზღუდავდა ამ სოციალურ ჯგუფში შემავალი პირების უფლებებს ისე, რომ მხედველობაში არ იღებდა გარემოებას, კავდებიან თუ არა ეს პირები სარისკო სექსუალური ქცევით და თუ კავდებიან, დროის რომელ მონაკვეთში. სასამართლოს განმარტებით: „იმისათვის, რომ შეზღუდვა პროპორციულად ჩაითვალოს, დონორობის უფლება უნდა განისაზღვრებოდეს არა პირის სექსუალური ორიენ-

გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 59.

⁴² იქვე, II, 61.

⁴³ იქვე, II, 62-63.

ტაციის, არამედ კონკრეტული დონორის სექსუალური ქცევების საფუძველზე. შესაბამისად, დონორობის შეზღუდვა უნდა მიემართებოდეს არა პოტენციური დონორის კუთვნილებას რომელიმე სოციალური/დემოგრაფიული ჯგუფისადმი, არამედ – მის სარისკო სექსუალურ ქცევებს. ამასთანავე, შეზღუდვის დაწესებისას სამართალშემოქმედმა უნდა გაითვალისწინოს, დროის რა პერიოდში ინარჩუნებს ქცევა რისკებს სისხლის დონაციის უსაფრთხოების თვალსაზრისით⁴⁴.

შედეგად, საკონსტიტუციო სასამართლომ სადავო ნორმები არაკონსტიტუციურად ცნო შემდეგი ძირითადი საფუძვლებით: სექსუალური ორიენტაცია, გარდა ინფექციური დაავადების შეძენის მაღალი რისკის მქონე სექსუალური ქცევისა, განაპირობებს სხვა სახის სექსუალურ კავშირებს, ჰომოსექსუალიზმი აუცილებლად სექსუალური ცხოვრების პრაქტიკას არ გულისხმობს. ამასთან, სადავო ნორმები უგულებელყოფდა ე.წ. „ფანჯრის პერიოდის“ ამონურვის შესაძლებლობას და ადგენდა აბსოლუტურ აკრძალვას. სასამართლოს მიერ დადგინდა, რომ „ფანჯრის პერიოდის“ შემდეგ სისხლში ინფექციის არსებობის აბსოლუტური სიზუსტის განსაზღვრა არსებული ტექნოლოგიების საშუალებით შესაძლებელი იყო და, ამ მხრივ, აღარ არსებობდა რაიმე დამატებითი ღონისძიების გატარების საჭიროება. შესაბამისად, სასამართლომ აღნიშნა: „... დაუშვებელია უფლების იმაზე მეტად შეზღუდვა, ვიდრე ეს საჭიროა კონკრეტული ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად. სადავო ნორმებით, სისხლის ან/და სისხლის კომპონენტის დონორი ვერ იქნება პირი, რომელიც თვითიდენტიფიცირებას ახდეს ჰომოსექსუალად, მაგრამ არ კავდება სარისკო სექსუალური ქცევით. აქედან გამომდინარე, სადავო ნორმებით დადგენილი შეზღუდვა ახდენს ისეთი პირის დისტანცირებას დონაციის პროცესისგან, რომლის მიერ სისხლის ჩაბარება არ შეიცავს რეციპიენტთა ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შემცველ რისკებს. შესაბამისად, ამ შემთხვევაში საქართველოს კონსტიტუციის მე-16 მუხლით გარანტირებული სა-

⁴⁴ იქვე, II, 72-73.

კუთარი პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების შეზღუდვა არათანაზომიერია“.⁴⁵

სასამართლომ ასევე იმსჯელა პიროვნების იდენტობის განმსაზღვრელ ისეთ ასპექტზე, როგორიცაა **უფლება სახელსა და გვარზე**. მისი განმარტებით: „...უფლება სახელის ან/და გვარის შეცვლაზე პირდაპირ დაკავშირებულია ადამიანის იდენტობასთან და მის პიროვნულ გრძნობებთან. პირის უფლება, ჰქონდეს/შეიცვალოს ან ზოგადად აკონტროლოს სახელი/გვარი პირის ზოგადი თავისუფლების განუყოფელი ნაწილია“.⁴⁶

სასამართლომ პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების ფარგლებში განმარტა პირადი ცხოვრების უფლების ისეთ ფუნდამენტური კომპონენტი, როგორიცაა **განმარტობის უფლება/უფლება დარჩე მარტო**. კერძოდ, სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად: „პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება იცავს ადამიანის პიროვნულობის განმსაზღვრელ ისეთ ფუნდამენტურ ღირებულებას, როგორიცაა უფლება პრივატულ სფეროზე, პირად სიცრუეზე, რაც მოიცავს ადამიანის თავისუფლების შემდეგ გამოხატულებებს: განმარტობის უფლებას (უფლებას, დარჩეს მარტო), უფლებას, თავად განსაზღვროს გარესამყაროსთან, საზოგადოებასთან ურთიერთობის ფორმა, დრო, ინტენსივობა, გააკეთოს არჩევანი ნებისმიერ საკითხზე, რომელიც ეხება პირადად მას, ნებისმიერი შინაარსისა და სახის ურთიერთობებს მისთვის სასურველ პირებთან სხვებისაგან დამოუკიდებლად, მათი ინფორმირების გარეშე და მათგან თავისუფალ პირობებში. პირადი სიცრუის პრივატულობა სწორედ იმაში გამოიხატება, რომ ადამიანს გარანტირებულად უნდა ჰქონდეს მხოლოდ საკუთარი გადაწყვეტილებისა და ნების შესაბამისად, საზოგადოებრივი კონტროლისგან თავისუფალ

⁴⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება N2/1/536 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბუჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“, II, 74.

⁴⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 4 აგვისტოს გადაწყვეტილება N2/4/570 საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ნუგზარ ჯაყელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 9.

პირობებში, სივრცეში განავითაროს საკუთარი პიროვნება, ... იყოს ისეთი, როგორიც არის, საზოგადოებრივი აზრისთვის ანგარიშის განევის მხედველობაში მიღების ვალდებულების გარეშე“.⁴⁷

საზოგადოებისგან განმარტოების, სოციალური თვალსაზრისით თვითშეზღუდვის უფლება ადამიანის ავტონომიურობის, საკუთარი ნების შესაბამისად ცხოვრების დაგეგმვისა და წარმართვის ფუნდამენტური ასპექტია. ადამიანებს დროდადრო სჭირდებათ საკუთარ თავთან მარტო დარჩენა საკუთარ მოსაზრებებში, გრძნობებში, ემოციებში, სამომავლო გეგმებში გასარკვევად, საკუთარი პიროვნების უკეთ შესაცნობად, მათთვის მნიშვნელოვან, აქტუალურ, საინტერესო თუ საჭირო საკითხებთან ან მოვლენებთან დაკავშირებით გადანყვეტილების მისაღებად, ან, უბრალოდ, ყველასგან და ყველაფრისგან დასასვენებლად. ეს უფლება ძალზე იმანენტურია, ადამიანის მეს შეგრძნებისა თუ გააზრებისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელია. ის ადამიანს აღჭურვავს კომფორტით, იყოს თავისთავადი, სწორედ ისეთი, როგორიც რეალურად არის, როდესაც ის მინდობილია აზროვნებისა თუ შეგრძნებების ბუნებრივ პროცესს, ამასთან, საკუთარ თავს, გრძნობებს თუ მოსაზრებებს გამოხატავს ყველაზე ნატურალური, მისთვის სასურველი ფორმით.⁴⁸ საზოგადოებაში, საჯარო ან თუნდაც კერძო სივრცეში (როდესაც ადამიანი არ არის მარტო) ის ქვეცნობიერად უწევს ანგარიშს გარშემომყოფებს, მათ ინტერესებს, ცდილობს, გამოიყურებოდეს და მოქმედებდეს სიტუაციის, ვითარების, გარემოს ადეკვატურად, აკონტროლებს საკუთარ ლექსიკას, ჩვევებს, მანერებს,

⁴⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625,640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 10.

⁴⁸ ერემაძე ქ., ძირითადი უფლებები თავისუფლებისთვის, თბილისი, 2020, 195.

რაზე თვითკონტროლის საჭიროებაც არ აქვს განმარტოებისას. ბუნებრივია, ადამიანები საზოგადოებაში შეიძლება ხშირად ზუსტად ისევე მოიქცნენ, როგორც პრივატულ სივრცეში მოიქცეოდნენ, თუმცა, უფრო კანონზომიერი და მოსალოდნელია ადამიანების მეტი ნატურალურობა, ბუნებრიობა განმარტოებისას.⁴⁹ „საჯარო სივრცეში თითოეული ადამიანი შესაძლოა შეზღუდული იყოს, სულ მცირე, სხვათა პატივისცემის, საზოგადოებრივი აზრისთვის ანგარიშის განწევის ვალდებულებით, რამაც შესაძლოა დააკორექტიროს მისი ქმედება. უფლება პირად სივრცეზე კი ქმნის შესაძლებლობას, ადამიანმა საზოგადოების, ნებისმიერი მესამე პირის, სახელმწიფოს ჩართულობის, კონტროლის, შესაბამისად, მათთვის ანაგარიშის განწევის საჭიროების გარეშე, საკუთარი არჩევანის მიხედვით, თავისუფლად შექმნას მისთვის სასურველი გარემო“.⁵⁰

თუ ადამიანებს გაუჩნდებათ თუნდაც ეჭვი, რომ მათი პირადი სივრცე შეიძლება ამა თუ იმ ფორმით კონტროლდებოდეს, ეს თავისთავად გამოიწვევს მათი ქცევის რეგულირებას, დააკორექტირებს ურთიერთობებს, დააბრკოლებს მათი განვითარების შესაძლებლობას საკუთარი არჩევანის, სურვილების, მიზნების მიხედვით. საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით: „დამოუკიდებლად იმისგან, ადამიანი ამ განცდის ტყვეობაში მოხვდება თუ არა და საბოლოოდ შეცვლის/ დააკორექტირებს თუ არა საკუთარ ქცევებს, ამაზე დაფიქრების მოტივაციის არსებობაც კი წარმოადგენს ადამიანის თავისუფლებაში მძიმე ჩარევას“.⁵¹ „ადამიანების პირადი ცხოვრების, სივრცის გაუმართლებელი, არაპროპორცი-

⁴⁹ იქვე, 196.

⁵⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 14 აპრილის N1/1/625,640 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ბურჯანაძე, ლიკა საჯაია, გიორგი გოცირიძე, თათია ქინქლაძე, გიორგი ჩიტიძე, ლაშა ტულუში, ზვიად ქორიძე, ააიპ „ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო“, ააიპ „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“, ააიპ „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია“, ააიპ „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ და ააიპ „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, 11.

⁵¹ იქვე, II, 110.

ული კონტროლი თრგუნავს მათ თავისუფალ თვითგამორკვევას და ფუნდამენტური უფლებების სრულყოფილად, მათი ნების შესაბამისად გამოყენების ინიციატივას, შედეგად, აფერმკრთალებს ადამიანების თვითრეალიზაციის, განვითარების შანსს“⁵². „ადამიანების თავისუფალი განვითარების პერსპექტივა ძალიან მყიფე ხდება პერსონალური ავტონომიურობის საეჭვოობის პირობებში. მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ რეალური, ფაქტობრივი ხელშეუხებლობა ადამიანის პირადი სივრცისა, არამედ ასეთი ხელშეუხებლობის მყარ შეგრძნება, განცდა, აღქმადობა ადამიანის მხრიდან. ამ თვალსაზრისით, სახელმწიფო ხელისუფლების ქმედებებიც და სამართალიც იმდენად დამაჯერებელი უნდა იყოს ადამიანებისთვის, რომ ისინი მუდმივი ეჭვით არ ცხოვრობდნენ, არის კი მათი პირადული სივრცე რეალურად დაცული, ხელშეუხებელი. ადამიანის პერსონალური ავტონომიურობისა და პირადი სივრცის, მისი ნების, გადწყვეტილების გარეშე ნებისმიერი ფორმითა და ინტენსივობით განსაჯაროების, ნებისმიერი მესამე პირის მხრიდან ხელმისაწვდომობის საფრთხეზე დაფიქრებაც კი თრგუნავს ადამიანის თვითგამორკვევას, ინიციატივას, თვითრეალიზაციის პერსპექტივებს, რაც ერთნაირად აფერხებს როგორც ადამიანების პერსონალურ, ისე საზოგადოების ჯანსაღ და დამოკრავიულ განვითარებას“.⁵³

დასკვნა

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლებას პრაქტიკული სიცოცხლე შესძინა. უფლების მარეგლამენტირებელი დებულება, რომელიც წლების განმავლობაში ფაქტობრივად გამოუყენებელი იყო, სულ უფრო მზარდ დატვირთვას იძენს და ადამიანის თავისუფალი თვითრეალიზაციის უზრუნველსაყოფად სამომავლოდაც ქმნის ახალი გამოწვევებისთვის კონსტიტუციურ გარანტიას. უფლების შემდგომი გაანალიზების პროცესში საკონსტიტუციო სასამართლოს მთავარ

⁵² იქვე, II, 113.

⁵³ იქვე, II, 14.

საიუბილეო კრებული

ამოცანას წარმოადგენს არა მისი სრულყოფილი განარტების მცდელობა, არამედ სახელმწიფო ხელისუფლების ჩარევისგან თავისუფალი საზღვრების მონიშვნა.